

Oefenen in discipelschap

Onder redactie van James Kennedy en Pieter Vos

Oefenen in discipelschap

De gemeente als groeiplaats van het goede leven

Met bijdragen van:

Ad de Bruijne

James Kennedy

Hans Schaeffer

Wilma van der Jagt

Pieter Vos

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag en binnenwerk: Mulder van Meurs

ISBN 978 90 239 7016 3

NUR 707

© 2015 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Ter introductie 7

Ad de Bruijne, Hans Schaeffer en Pieter Vos

1 Christelijk leven: gaan lijken op Jezus 15

Ad de Bruijne

2 Christelijke deugden in de gemeente 27

Pieter Vos

3 Samen één offer voor God 51

Ad de Bruijne

4 Als de kerk *kerk* is 71

Hans Schaeffer

5 Een stad op een berg 95

James Kennedy

Praktijkverslag: Samen met heel de gemeente 109

Wilma van der Jagt

Literatuurtips 117

Auteurs 119

Ter introductie

Ad de Bruijne, Hans Schaeffer en Pieter Vos

Onder veel christenen en kerken is de laatste jaren een proces van bezinning op gang gekomen. Wat betekent het eigenlijk om christen te zijn, om kerk te zijn? Waaraan herken je een christelijk leven? Welke betekenis kan of moet de kerk hebben voor de samenleving? Er verschijnen boeken en artikelen met de strekking dat het op dergelijke punten allemaal wel wat steviger mag. ‘Tijd voor heroriëntatie!’ stelt de protestantse theoloog Gerben Heitink in een van zijn boeken. Zoals de titel van dat boek aangeeft, verlangt hij naar ‘een kerk met karakter’.

Die bezinning groeit niet voor niets. Kerken en christenen beseffen dat zij een minderheid vormen in een niet meer christelijke samenleving. Vroeger gold de christelijke levensstijl vaak ook buiten de kerk, maar nu is dat anders geworden. Sommige kerken en christenen pasten zich aan de samenleving aan. Anderen probeerden juist de eigen patronen te beschermen. Maar inmiddels lijkt het tij te keren. Christenen denken erover na welke roeping zij in deze nieuwe situatie in de samenleving hebben. Daarbij gaat het ook om moraal en ethiek. Heeft een christelijke manier van leven de niet meer christelijke samenleving ook iets te bieden? Velen zijn actief in het kader van de WMO of ondersteunen asielzoekers. Anderen zetten zich in voor de Voedselbank of het milieu. Weer anderen starten radicale vormen van gemeenschapsleven van waaruit ze hun omgeving dienen.

Daarbij stuit de postmoderne vrijblijvendheid op grenzen. Een tijdlang wilden we, zowel in de samenleving als in de kerk, vooral vrij zijn. Je nam afscheid van dwang en moralisme en van de daaruit voortvloeiende eenvormige levensstijl die je als verstikkend had ervaren. Iedereen mocht zelf weten hoe hij of zij leefde. Vandaag keert het tij, al is in sommige kerken die beweging naar

vrijheid nog volop aan de orde of komt zij zelfs pas net op gang. Maar als vrijheid een doel op zich blijft, geeft dat op den duur geen voldoening. De vraag is wat je met die vrijheid wilt en waarvoor je die inzet. Bovendien klinkt bij sommigen zelfs weer een roep om duidelijke normen en om strenge handhaving daarvan. Dat is vooral in de samenleving het geval, maar ook in de kerken, zeker onder jongere christenen. Tegelijk wil niemand terug naar het vroegere moralisme.

Onze voorkeur voor vrijheid heeft er ook toe geleid dat klassieke vormen in de christelijke levensstijl afbrokkelen. Daarvoor komt niet altijd iets in de plaats. Ook lopen de keuzes onder christenen vaak ver uiteen. Christenen denken en handelen tegenwoordig rond allerlei thema's onderling verschillend. Dat zie je bijvoorbeeld rond de zondagsviering, de omgang met relaties en seksualiteit, bezit en geld, politiek, milieu. Meninge n lopen soms ver uiteen en er is weinig gezamenlijkheid. Ook hier wordt soms bezorgd op gewezen, terwijl tegelijk niemand een opgelegde eenvormigheid voorstaat. Er is behoefte aan een derde weg.

Een weg die verder voert

Zo'n derde weg is volgens ons te vinden in de aandacht voor 'deugden' en 'karakter'. Dat zijn op zich geen exclusief christelijke begrippen. In de jaren negentig van de vorige eeuw pleitte Frits Bolkestein, de toenmalige leider van de VVD, al voor herwaardering van het begrip 'deugd'. Alleen regels maken die grenzen stellen aan je gedrag is te weinig. Pas als mensen in hun opvoeding bepaalde eigenschappen mee krijgen, zullen ze in de samenleving gewenst gedrag vertonen. Zonder de eigenschap of deugd 'respect voor ouderen' zal bijvoorbeeld de regel 'Opstaan voor iemand mistaat niemand' op de ruit van een bus niet maken dat mensen hun plaats afstaan. In de kerken groeit pas de laatste jaren aandacht voor deugden als 'derde weg'. Soms kom je ze tegen in cursussen

‘spiritualiteit’, ‘levenskunst’ en ‘discipelschap’, soms ook in de interesse van christenen voor buitenlandse theologen zoals Stanley Hauerwas en Tom Wright. Zij hebben aandacht gevraagd voor ‘deugden’ en voor het ‘karakter’ van de kerk en van christenen. We wijzen hier ook op de recente Nederlandstalige boeken van Sake Stoppels, *Oefenruimte*, en van Wim Dekker, Arjan Markus en Bert de Leede, *Tijd om mee te gaan* (zie de literatuurlijst achterin).

Als we vanuit deze actuele situatie opnieuw teruggaan naar de bronnen van het christelijk geloof, de Bijbel en de traditie, blijkt dat daarin veel te ontdekken valt dat helpt om die derde weg te vinden. Christelijk leven heeft alles te maken met de vorming van een christelijk karakter. Het hart van kerk-zijn en christen-zijn is dat je volging van Christus bent en in die navolging steeds weer en steeds meer op Hem gaat lijken. Maar dan op zo’n manier dat dit niet een nieuw zwaar juk wordt.

Concreet gemeentelven

Tijdens het cursusjaar 2012-2013 hebben de auteurs van dit boek een gemeenteproject uitgevoerd in een kerkelijke gemeente in Amersfoort. De titel van dit project was ‘In Liefde en Vreugde. Samen groeien in christelijke deugden’. De reden voor het opzetten van zo’n project was concreet: Is het mogelijk om de hedendaagse nadruk op deugden en de gemeenschap – zoals je die in theologie en filosofie kunt vinden – toe te passen in een lokale geloofsgemeenschap? Is het mogelijk om bepaalde waarden en visies over te dragen en een begin te maken met het daadwerkelijk inoefenen van bepaalde praktijken?

Wij zijn er als auteurs van doordrongen dat zo’n project in een gemeente niet alleen een mooie ervaring zou kunnen zijn. Evengoed zou het project kunnen uitlopen op elitaire of drammerige tendensen in de gemeente. Het thema ‘discipelschap’ of ‘navolging’ kan immers gemakkelijk de indruk wekken dat hier een christelijke

leefstijl wordt gepromoot die alleen voor de zeer toegewijde gemeenteleden is weggelegd. Vanuit een soort spirituele gearriveerdheid ('wij zijn échte discipelen...') gaan we elkaar gemakkelijk de wet voorschrijven. Alsof de christelijke gemeente niet per definitie breder is en hoort te zijn dan alleen de kern van gedreven gelovigen. Ook anderen die zich bezighouden met thema's als discipelschap en navolging krijgen deze verwijten van tijd tot tijd.

Het is volgens ons van belang om hier al in de inleiding nader op in te gaan, omdat het ook ons boek zou kunnen treffen. Toch hebben we geprobeerd om aan dit bezwaar zowel in de tekst zelf als in de hele opzet tegemoet te komen. Omdat we met dit boek willen bijdragen aan de versterking van concrete praktijken in de gemeente, komen in de loop van dit boek vrij veel ideeën voorbij om mee aan de slag te gaan. Maar het gaat ons niet om acties en activiteiten op zich. Wat voor ons centraal staat, is dat een christelijk leven verbonden is met het leven van Jezus. Zijn leven, sterven en opstanding, zijn onderwijs en zijn voorbeeld, maken duidelijk dat er in relatie met Hem zo veel méér te ontdekken valt dan het volgen van een aantal voorschriften of het uitvoeren van 'christelijke' actieprogramma's. Het gaat Jezus ook om een persoonlijke zoektocht hoe elke christen haar of zijn leven voor Gods aangezicht leidt. Dat gaat tot op het niveau van je persoon en je karakter: Hoe ben je navolger? Welke eigenschappen horen daarbij? Hoe ben je discipel in relatie met je ouders, vrienden, collega's, medechristenen, kinderen, man of vrouw?

Dat betekent niet dat altijd duidelijk is wat het navolgen van Jezus concreet betekent. Oproepen tot oefening in discipelschap en een leven in navolging moeten daarom ook gepaard gaan met het openstaan voor de kritische stem. Dat kan de stem zijn van de medechristen of van de buitenstaander, maar ook die van Christus. We moeten bereid zijn om ons te laten storen door Jezus in de dingen die we in zijn naam doen. We trachten te doen als Jezus, in het besef dat wij nooit ten volle weten 'wat Hij zou doen'. We maken keuzes, maar over die keuzes valt te twisten. Zo

voorkomen we dat discipelschap en oefening van een christelijke levenspraktijk binnen de gemeente ontaarden in een dwingend moralisme. Door het er met elkaar toch over te hebben wat navolging en een christelijke levenspraktijk concreet betekenen, zijn we tegelijk de vrijblijvendheid voorbij.

Dubbelheid

Precies de dubbelheden van het leven waarin elk van ons haar of zijn weg probeert te vinden, vormen de uitgangssituatie waarin wij dit boek geschreven hebben. Volgelingen van Jezus zijn geroepen om in de dubbele ervaringen van elke dag hun leven bij Hem te zoeken. Hoe krijgt dat zoekproces waar iedere christen op een unieke manier mee bezig is, maar waarin we medechristenen gelukkig vaak ook herkennen en ondersteunen, nu concreet vorm?

In de christelijke kerk zijn praktijken ontwikkeld om dat samen zoeken handen en voeten te geven. Het gaat om praktijken waarin wij samen en voor onszelf vormgeven aan overtuigingen – of beter: vormgeven aan de liefde. Daarbij is het uiteindelijk de liefde die zelf ons doen en laten gaat vormen. Liefde is niet alleen een gevoel dat wij vervolgens uiten, maar het is allereerst een kracht van God die ons leven aanraakt en in beweging zet. In een eeuwenlange traditie hebben christenen samen – en alleen – geprobeerd zich de liefde van God eigen te maken. Daardoor gedreven hebben zij gezocht naar vormen en middelen om in de werkelijkheid van elke dag te ontdekken wat er gedaan moet worden.

Kerk

Wij hebben geprobeerd dit boek zó te schrijven dat allerlei kerken en gemeenten hiermee aan de slag kunnen. We hebben bewust de protestants-christelijke traditie als uitgangspunt genomen,

niet om parochies van de rooms-katholieke traditie uit te sluiten, maar om een herkenbare focus te kiezen. Bovendien is de thematiek van deugdethiek binnen de katholieke kerk in de loop van de eeuwen breed doordacht en staan in dit boek volgens ons voldoende aanknopingspunten voor katholieke lezers en gebruikers om zich erin te herkennen.

Tegelijk is het helder dat de kerk – uit welke traditie dan ook – in de huidige context van secularisatie geroepen is opnieuw na te denken over haar identiteit en roeping. Steeds meer wordt duidelijk dat wij elkaar als christenen in dit land in deze tijd nodig hebben. Niet in de laatste plaats om elkaar voor eenzijdigheden en snelle maar uiteindelijk oppervlakkige oplossingen te behoeden. Het oefenproces in christelijke deugden om te groeien in navolging van Christus is iets wat altijd in de concrete leefgemeenschap van gelovigen zal plaatsvinden. In de loop van dit gezamenlijke oefenproces zullen volgelingen van Hem elkaar ook steeds meer willen zoeken om de verbondenheid in liefde tot Hem en onze naaste gestalte te geven. Tegelijk kan in die verbondenheid de tegenstem gehoord worden, en die helpt om de vraag te blijven stellen: Is wat wij als navolging beschouwen, ook werkelijk navolging van Christus?

Deze inzet betekent dat wij vermeden hebben om al te concrete aanwijzingen te geven over hoe een gemeente dit thema zou moeten of kunnen oppakken. Plaatselijke gemeenten van welke ligging of kleur dan ook zullen immers zelf eerst iets van een gezamenlijkheid rondom dit thema moeten kunnen ontwikkelen voordat verdere gemeenteopbouwprocessen worden ingezet. We erkennen hiermee ook dat christenen onderling over de intensiteit en vormgeving van het christelijke leven van mening verschillen.

Opzet van dit boek

Dit boek is, zoals gezegd, voortgekomen uit een project in een lokale gemeente waaraan wij als auteurs en sprekers hebben mee-

gewerkt. De vijf hoofdstukken van dit boek zijn de uitwerkingen van vijf hoofdstukken die we schreven voor een katern dat onder alle gemeenteleden werd verspreid. In kleine groepen, kringen en (mini)wijken werden de hoofdstukken op vijf bijeenkomsten gedurende het jaar besproken. Als een gemeente of groep besluit met dit boek aan de slag te gaan, kunnen de hoofdstukken op die manier gebruikt worden. Aan elk hoofdstuk zijn daarom gespreksvragen toegevoegd die kunnen helpen bij de bespreking, bij het nadenken en bij het in praktijk brengen.

Achtereenvolgens komen in de vijf hoofdstukken de volgende onderwerpen aan de orde.

In *hoofdstuk 1* gaat Ad de Bruijne in op de *bijbelse achtergrond* van discipelschap, deugden en karaktervorming. Kun je in de Bijbel, met de vragen van deze tijd in je achterhoofd, misschien nieuwe accenten ontdekken over wat kenmerkend is voor een christelijk leven? Hij vindt deze accenten in de Bergrede en in passages uit de brieven van Paulus en Petrus.

Vervolgens gaat Pieter Vos in *hoofdstuk 2* nader in op de vraag wat deugden zijn, wat deugdethiek inhoudt en hoe *christelijke deugden* geoefend kunnen worden binnen een geloofsgemeenschap. Ook legt hij uit dat het deelnemen aan '*praktijken*' de manier is waarop deugden geleerd en geoefend worden. Hij wijst op de liturgie als kernpraktijk van de kerk en werkt twee deugden concreet uit.

In *hoofdstuk 3* gaat Ad de Bruijne verder in op de vraag hoe in de gemeente een christelijke levensstijl ontwikkeld en beoefend kan worden, zonder in de valkuilen van morele dwang of vrijblijvendheid te vervallen. Zo ontwikkelt hij de contouren van een *gemeente-ethiek* en werkt hij deze praktisch uit.

Hierop volgt een *vierde hoofdstuk* van Hans Schaeffer waarin hij bespreekt wat dit alles betekent voor het *gemeente-zijn* en voor de *gemeentebouw* te midden van een samenleving die niet langer christelijk is. Christenen hebben een dubbel paspoort: ze maken deel uit van de gemeenschap van de kerk, maar ook van

de samenleving met haar eigen waarden en invloeden. Hoe kunnen discipelschap en oefening in deugden dan concreet vorm krijgen in de gemeente, haar liturgie en haar praktijken?

In *hoofdstuk 5* staat de vraag centraal wat de vorming van het karakter en van deugden betekent voor de *missionaire betekenis* van de gemeente. James Kennedy laat zien dat het karakter van de christelijke gemeenschap zélf voor buitenstaanders een opvallender getuigenis is dan de verkondiging in de eredienst of de maatschappelijke presentie van christenen buiten de kerk.

Het laatste deel van dit boek, *Praktijkverslag*, geschreven door Wilma van der Jagt, heeft een ander karakter. Het is bedoeld om een indruk te geven van hoe een gemeente-breed project over discipelschap, karaktervorming en deugden concreet georganiseerd kan worden. Dat gebeurt door het gemeenteproject te beschrijven waaruit dit boek is voortgekomen. Hier zijn allerlei praktische tips en concrete aandachtspunten te vinden om zo'n project op te zetten en uit te voeren. Voorop staat dat zo'n traject pas echt zoden aan de dijk zet als het is ingebed in duurzame praktijken binnen een gemeente.

We hopen dat dit boek een stimulans zal zijn voor christenen in lokale geloofsgemeenschappen om gezamenlijk vorm te geven aan een christelijke levenspraktijk.